

Waalre, 4 mei 2011

Toespraak door Wim van de Donk, Commissaris van de Koningin in de Provincie Noord-Brabant bij de

Dames en heren, jongens en meisjes,

Ik kan mij de eerste maal herinneren dat ik een dodenherdenking bijwoonde. Aan de hand van mijn vader, in de Kolonel Johnsonstraat in Veghel, bij het grote beeld van de Kangaroo. In de straat die is genoemd naar Howard Ravenscroft Johnson, kolonel in het befaamde 501ste Parachute Infantry Regiment, verbonden aan de 101^e Airborne divisie, die onze bevrijding bevocht in de befaamde Corridor.

Ik zie nog de kleurrijke uniformen. Ik hoor nog de harmonie, de toespraken, de kransen die tegen de grote kei met de kangaroo gelegd werden en de ingetogen tonen van de *last post*.

En ik hoor nog de stilte, zie nog de strak kijkende volwassenen.

Het was ons, de kinderen, duidelijk dat de volwassenen om ons heen vervuld waren van een grote ernst.

We herdachten in alle vrijheid, op straat. Het thema ook dit jaar van de Nationale viering 4 en 5 mei.

We herdachten de offers die waren gebracht voor onze vrijheid.

Wat voor een grote offers dat waren wist ik toen nog niet echt. Ik ben van na de oorlog, zoals inmiddels de meerderheid van de Nederlanders.

De oorlog was iets van mijn ouders en grootouders. Later, uit de verhalen, uit de boeken en de films is mijn beeld van wat er in de oorlog gebeurd is, gegroeid. Ook de lessen op school waren belangrijk. We kunnen het belang daarvan ook vandaag de dag maar moeilijk onderschatten. Gaande weg die jaren ben ik net als velen gaan beseffen wat al die jaren betekenden voor de mensen die de oorlog hebben meegemaakt, wat het betekende naasten, vrienden, bezittingen en de vrijheid te verliezen. Die oorlog haalde in mensen het slechtste, maar ook het beste naar voren, het waren jaren van tegenstellingen. We herdenken hier ook vandaag vooral die fantastische mensen die besloten dat het niet acceptabel was wat er gebeurde, daar de

consequenties uit trokken en die in de strijd daartegen het hoogste offer brachten.

We herdenken hen die hun leven gaven, voor ons.

We herdenken ook de mensen die slachtoffer werden van die rabiate rassenwaan, die was geworteld in een ideologie van haat en onverdraagzaamheid, in een ontkenning van de menselijke waardigheid.

Dames en heren,

Het verleden trekt zich langzaam terug. Het wordt geschiedenis. Wanneer de afstand tot het verleden toeneemt, verandert ook de blik waarmee naar dat verleden gekeken wordt. De feiten worden anders geïnterpreteerd.

In de woorden van Pablo Picasso: “Zelfs als er maar één waarheid was, zou je die nog op honderd manieren kunnen schilderen.”

Waar de afstand toeneemt zou zin van de herdenking zelf ter discussie kunnen komen te staan. Het zou een misverstand zijn te stoppen met herdenken. Herdenken is zingeving aan het verleden. Het is het opnieuw en gezamenlijk formuleren van de betekenis van gebeurtenissen. Dat gemeenschappelijke is wezenlijk: het bindt ons, in onze verontwaardiging om het verleden, maar ook in onze gemeenschappelijke verantwoordelijkheid voor een vreedzame toekomst.

Voor mij ligt de kern van het herdenken bij het eren van de offers die gebracht zijn door tallozen, militairen en burgers, voor het herwinnen van de vrijheid. Onze vrijheid, de vrijheid van anderen. Toen en ook tot in onze tijd zijn er mensen die dat offer brengen. Ook hen herdenken wij vandaag.

Dat dat zo is, mag tot steun zijn voor de mensen die zich met gevaar voor eigen leven hebben ingezet of inzetten. En tot steun voor hun naasten en nabestaanden.

Zij weten soms nog steeds niet wat er met hun geliefden, familie of vrienden gebeurd is.

Nog maar enkele weken geleden konden wij lezen dat de familie van een soldaat die op de Grebbeberg sneuvelde pas decennia later zekerheid kreeg over zijn lot.

Al in 1905, nog voor die eerste oorlog, die even de illusie opwekte dat hij alle andere oorlogen overbodig maakte, schreef George Santayana “Zij die zich het verleden niet kunnen herinneren, zijn gedoemd het te herhalen.” Dat is de tweede reden om te herdenken.

Vrijheid is nu een gegeven. Wij kunnen het ons niet voorstellen wat het is om onvrij te zijn. Te leven in een situatie waar anderen dicteren wat wij moeten doen of laten. Maar schijn bedriegt, vrijheid is verre van vanzelfsprekend, maar moet elke generatie weer geoefend worden. Herdenken en vieren van de vrijheid en de prijs die daarvoor is en wordt betaald markeert dat “vrijheid” een werkwoord is. Het is een opdracht naar de toekomst.

Nee, vrijheid is niet iets dat wij als een rustig en zeker bezit kunnen koesteren, iets dat ons wel als vanzelf gegeven blijft. Vrijheid verplicht, hoe tegenstrijdig dat misschien ook klinkt. Vrijheid en verantwoordelijkheid zijn niet los verkrijgbaar. De vrijheid van meningsuiting, bijvoorbeeld, veronderstelt dat we een mening hebben leren vormen, dat wij inzien dat die ten dienste staat van dialoog, debat en democratie. Dat vraagt om het vermogen verschillen te dragen, niet als onverschilligheid, maar als tolerantie.

Vrijheid is de ultieme uiting van de kunst van het samenleven. Dat weten wij in Brabant maar al te goed. Vrijheid wordt beleefd in verbondenheid met anderen en veronderstelt ook verantwoordelijkheid. Al is het maar omdat de vrijheid van de een ten koste kan gaan van die van een ander. Mensen zijn nu eenmaal niet alleen, zij zijn afhankelijk van de ander. Er is een onderlinge afhankelijkheid en die wordt in de wereld waarin we intussen leven steeds duidelijker en ingewikkelder.

Kunnen wij dat nog opbrengen? Vrijheid is het zusje van solidariteit. Waar de kunst van het samenleven verloren gaat, ontstaan conflicten.

Mensen zijn individu en lid van een gemeenschap, dat is onvermijdelijk en zij zijn het allebei tegelijkertijd. Het openhouden van de dialoog tussen die groepen is een voorwaarde voor vrijheid. Waar “zij” en “wij” het gesprek beheersen verdwijnt de dialoog al te makkelijk. En dan verdwijnt ook de vrijheid, zo zwaar bevochten door degenen die wij vandaag herdenken en eren.

Ik zei al: vrijheid is geen rustig bezit. Vrijheid moet worden bevochten. Wij staan er vandaag bij stil, juist om als het nodig is weer in beweging te komen.

Want ook in onze dagen zien we het weer. Dat in de onzekerheid over onze toekomst de angst weer toeslaat, dat Europa zich in zichzelf keert. En dat terwijl de vorming van Europa is geworteld in de idee: dit nooit weer!

Problemen worden weer teveel benaderd vanuit de gedachte dat het eigenbelang of het belang van de eigen groep steeds maatgevend moet zijn. Dat zal niet werken, dan wordt uiteindelijk de vrijheid weer vernietigd.

Natuurlijk: wij weten dat solidariteit met vreemden moeilijker is dan met mensen met wie er al een verwantschap is opgebouwd. En inderdaad: in een samenleving op de golven van een internationale economie en de realiteit van migratie en globalisering is het zoeken naar een gezamenlijkheid moeilijker en het afzetten tegen de anderen zo veel makkelijker. Onbekend maakt onbemind.

Maar de kunst van het samenleven, de kunst van de vrijheid vraagt om het vermogen bruggen te bouwen en contacten te leggen. Waar dat vermogen verdwijnt, regeert, voordat wij er erg in hebben de angst in plaats van vrijheid. Angst voedt wantrouwen en geslotenheid terwijl vrijheid om vertrouwen en openheid vraagt.

Waar angst en haat toe kunnen leiden, is een paar kilometer verderop, in een andere tijd, onder onmenselijke omstandigheden en met gevaar voor eigen leven, indringend beschreven. In Kamp Vught hield Klaartje de Zwarte-Walvisch een dagboek bij. Dat dagboek heeft de oorlog overleefd. Ik citeer enkele woorden over haar ervaringen uit die tijd:

“Zoals men weleens onwillekeurig een stukje papier versnipperd, zo werden harten en zielen verscheurd en uit elkaar gerukt. Alles ging aan flarden. Alles werd vertrapt. Elk hartje, onverschillig of het klein of groot was, werd vertrapt, besmeurd en onherstelbaar verwoest. Dit was beschaving. Dit was cultuur. Dit was het nieuwe Europa. Wanneer zal voor ons de verlossing komen? Waar blijft onze redding?”.

Het moderne Europa vond zijn wortels in de vraag van Klaartje. Zij zelf heeft het moderne Europa niet kunnen zien groeien. Dat moderne Europa is van groot belang wanneer het er om gaat dat mensen in vrijheid kunnen leven. Democratie, rechtsstaat, vrijheid: ze horen samen. Ze vormen de kostbare erfenis van de mensen die ons onze vrijheid gaven, die voor ons hebben gevochten. Vrijheid die mogelijk is gemaakt door de offers van mensen die toen en in de decennia nadien zeiden: “dit niet, zo niet”.

Wij herdenken hen vandaag, in Brabant. Wij staan stil bij wat zij voor ons deden. Wij staan stil, om, wanneer het nodig is, weer in beweging te kunnen komen. Vrijheid is een werkwoord.